

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ АМЕРИКИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ

Козловська Л. В.

*кандидат політичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін
Інституту Військово-Морських Сил Національного університету*

«Одеська морська академія»

ORCID ID: 0000-0003-2635-7916

Кубіцький Р. О.

*старший викладач кафедри кораблеводіння та штурманського озброєння
Інституту Військово-Морських Сил Національного університету*

«Одеська морська академія»

ORCID ID: 0009-0007-9077-6185

Ільченко О. С.

*помічник начальника науково-організаційного відділу
Інституту Військово-Морських Сил Національного університету*

«Одеська морська академія»

ORCID ID: 0000-0003-3622-8093

Анотація. У статті розглядаються інформаційно-психологічні операції Америки під час Другої світової війни, програми ІПСО Америки з участю емігрантів-українців, які осіли в Європі, Канаді й Америці. Вони стежили за роботою інформаційно-психологічних програм ЮСІС, прагнули аналізувати інформаційний простір і вчитися свідоміше підходити до питань інформаційного споживання, намагались усвідомити механізми впливу інформації та перейти до її сприйняття, учились виявляти пропаганду, фейки та маніпуляції в інформаційному просторі, щоб не підпасти під їхній вплив.

Ключові слова: інформаційно-психологічні операції, Америка, Європа, українські емігранти.

Kozlovska L. V., Horovenko R. O., Pchenko O. S. PSYCHOLOGICAL OPERATIONS OF AMERICA DURING THE SECOND WORLD WAR AND THEIR IMPACT ON UKRAINIAN EMIGRANTS

Abstract. The article examines America's psychological operations during the Second World War, America's PSYOP programs with the participation of Ukrainian emigrants who settled in Europe, Canada and America. They followed the work of the psychological programs of USIS, sought to analyze the information space and learn to approach the issues of information consumption more consciously, tried to understand the mechanisms of information influence and move to its perception, learned to identify propaganda, fakes and manipulations in the information space in order not to fall under their influence. The purpose of the research is to analyze America's psychological operations during World War II and their impact on Ukrainian emigrants. The tasks of the research are based on the need for a comprehensive understanding of the psychological operations of America during the Second World War and their impact on Ukrainian emigrants, reflected in the relevant scientific studies, which allows for the qualitative application of the acquisition of scientific thought in the present, when about eight million Ukrainians are at war with Russia were forced to leave their homes and emigrate to Europe. Accordingly, the object of scientific research has become the psychological operations of America during the Second World War and their impact on Ukrainian emigrants, and the subject reflects the regularities of the formation and flow of these processes.

The article notes that Ukrainian emigrants familiarized themselves with PSYOP tools, which were supposed to help them resist manipulation in the information space, saw in such measures the prospect of self-realization in the conditions of war and departure from their homeland, and sought to develop information analysis skills. USIS, which distributed American propaganda publications among the local population of Europe, also used the help of Ukrainian emigrants, who distributed propaganda materials. This helped our compatriots to learn to recognize various types of manipulation so as not to become their victims. These provisions can be used by almost eight million Ukrainian emigrants today, who were forced to leave their homes and immigrate to Europe during the war with Russia.

Key words: psychological operations, America, Europe, Ukrainian emigrants.

Вступ. Маніпуляція масовою свідомістю, пропаганда і неправдива інформація (фейки) – це та зброя, яка може не тільки нашкодити ворогові, а й знищити його. Вона лежить в основі інформаційно-психологічних операцій у веденні сучасної гібридної війни. Терміни «інформаційна війна», «психологічна зброя», «інформаційно-психологічна боротьба», «інформаційно-психологічна операція» уперше з'являються в 40-х рр. ХХ ст. Америка проводить перші інформаційно-психологічні операції Америки під час Другої світової війни, що, у свою чергу, позитивно вплинуло на українських емігрантів, які змогли виїхати з тоталітарно-комуністичної країни СРСР. Друга світова війна стала важливим етапом в еміграції українців. Після її закінчення найбільший еміграційний потенціал зосередився у країнах Європи, які зазнали величезних людських і матеріальних втрат у період військового лихоліття, на Американському континенті тощо [9, с. 217]. Як тоді, так і зараз, зі зростанням ролі пропагандистсько-психологічного впливу на сторону противника, тема інформаційно-психологічної боротьби в науковій літературі про війни ХХІ ст. була і є не тільки популярною, а й надзвичайно актуальною.

Постановка проблеми. Особливістю військових дій сьогодення є проведення в їхньому ході комплексу заходів з інформаційно-психологічного впливу на населення та війська противника (некомбатантів і комбатантів), коли робиться акцент на інформаційно-психологічне й інформаційно-пропагандистське забезпечення. З появою на цивілізаційному просторі війн нового, четвертого покоління, – «гібридних» – інформаційно-психологічне протистояння стає першорядним засобом боротьби між воюючими сторонами. Цим визначається актуальність дослідження перших спроб використання інформаційно-психологічних операцій Америкою в 40-х рр. ХХ ст., а в умовах війни в Україні у 2022 р. цікавими будуть питання впливу такої діяльності Америки на українських емігрантів, які змогли вирватися з комуністично-тоталітарної батьківщини – СРСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми гібридних війн з їхньою основною складовою частиною – інформа-

ційно-психологічними операціями – розглядаються в багатьох наукових працях. Сучасні науковці серед ознак гібридної війни виокремлюють потужний інформаційно-психологічний вплив, спрямований на дестабілізацію обстановки всередині держави-противника. На інформаційну складову частину гібридної війни звертає увагу Г. Почепцов [7], який аналізує генезу інформаційної війни, тенденції розвитку її форм і засобів, особливості проведення ІІО. Пропагандистську роботу США в Європі періоду Другої світової війни висвітлюють А. Невгод і О. Мальований [8]. Інформаційно-психологічне протистояння досліджують Д. Скулиш, В. Петрик, В. Бедь, М. Присяжнюк [2; 3]. Вплив ІІСО Америки на українських емігрантів частково розглядають В. Кучер, О. Потильчак, О. Сорокіна [6; 9] – ці роботи становлять джерелознавчу базу дослідження.

Мета наукового пошуку – проаналізувати інформаційно-психологічні операції Америки під час Другої світової війни та їхній вплив на українських емігрантів. **Завдання** дослідження ґрунтуються на потребі всебічного осмислення інформаційно-психологічних операцій Америки під час Другої світової війни та їхнього впливу на українських емігрантів, відображених у відповідних наукових дослідженнях, що дозволяє якісно застосовувати надбання наукової думки в сьогоденні, коли приблизно вісім мільйонів українців в умовах війни з Росією були вимушені покинути свої домівки й емігрувати до Європи. **Об'єктом** наукового пошуку стали інформаційно-психологічні операції Америки під час Другої світової війни та їхній вплив на українських емігрантів, а **предмет** відображає закономірності становлення та перебігу цих процесів. Оскільки проблеми інформаційного протистояння межують із широким спектром політичних, соціальних, технічних, військових і правничих питань, зазначимо низький рівень їх висвітлення в сучасній науці. Наукова новизна дослідження визначається відсутністю в українській науці ґрунтовних узагальнених праць із зазначеної тематики. Навіть стислий огляд сучасних джерел із питань проведення інформаційно-психологічних операцій Америки під час Другої світової війни та їхнього впливу

на українських емігрантів наштовхує на думку, що з відомих праць ПСГО присвячена дуже незначна частка, хоча база щодо гібридних, зокрема й інформаційних, війн є досить репрезентативною, охоплює різноманітні їхні складники. Поза увагою дослідників залишається не тільки історія виникнення ПСГО, а й питання механізму здійснення в них інформаційно-психологічного впливу на емігрантів узагалі та на українських емігрантів безпосередньо.

Виклад основного матеріалу. Трагічні події 1939 р., які спровокували Другу світову війну, поставили світове співтовариство перед фактом цілковитої зміни життя та не завжди на краще. Частина українців у цих умовах змогли емігрувати до Європи, Канади, а звідти до Америки [6, с. 125–129]. Подолати тоталітарно-репресивну радянську машину було непросто. Але в умовах європейських подій 1939 р. сталінський режим випустив з уваги частину українців, які скористалися родинними зв'язками та дипломатичними каналами, щоб виїхати за кордон і не повернутися [9, с. 218]. Їх приваблювали гасла свободи, демократії й інших благ європейського й американського суспільства. Америка теж була зацікавлена у прийомі на своїй території мігрантів із радянських республік (з УРСР також), бо їх можна було використати в інформаційно-психологічних операціях і не тільки. На час вступу Сполучених Штатів Америки у війну в 1941 р. вони мали дві установи, які забезпечували ведення інформаційної війни за кордоном. Перша установа – Управління з координації міжамериканських справ, на чолі якої стояв Нельсон Рокфеллер. Дана організація була створена ще в 1936 р. Друга – Управління координації інформації (далі – УКІ), створене в 1941 р., під головуванням полковника У. Донована. Головним завданням установи У. Донована було зібрати, узагальнити та проаналізувати інформацію, яка надходила з усіх театрів військових дій [4, с. 98]. США в роки Другої світової війни почали активно здійснювати пропаганду на війська та населення (комбатантів та некомбатантів) противника тільки із січня 1942 р. На початку вони не могли істотно вплинути на морально-психологічний стан противника. Причинами

цього були примітивність матеріалів інформаційно-психологічного впливу, брак знань і нехтування національно-психологічними особливостями противника; слабка підготовка відповідних фахівців і негативне ставлення до інформаційної війни частини військового керівництва США. Основна оперативна робота з організації інформаційної війни в сухопутних військах проходила на фронтівому рівні, де були створені відділи інформаційної війни [3, с. 268]. Це управління визначало інформаційну війну як «розповсюдження пропагандистських матеріалів, призначених для деморалізації ворога» [4, с. 124]. Основним бойовим підрозділом інформаційної війни у США в цей період була мобільна рота радіомовлення. Такі роти були оснащені системами усного мовлення, радіоприймачами, пунктами прийому інформації, гучномовцями, друкарськими машинками. Радник із пропаганди генерала Д. Ейзенхауера журналіст П. Уіннер разом зі своїми армійськими колегами готував радіопередачі для військ противника, писав тексти для пропагандистських листівок, розміщував у них промови та заяви керівних діячів США, закликав солдатів ворога здаватися в полон. Майже 30 млн листівок такого змісту було скинуто над Північною Африкою, континентальною Францією, а із середини 1943 р. й над Німеччиною. У 1942 р. УВІ почало видавати франкомовну малоформатну газету «Америка у війні». Газету скидали з літаків над окупованими районами Франції. Аналогічні газети поширювалися також у Норвегії, Іспанії, Ірландії. Співробітники спеціального підрозділу УВІ готували радіопередачі новин для окупованих ворогом країн-союзниць, а також для Японії та захоплених нею держав. Ретельно враховувалися час і черга передачі новин, скільки разів передавати ту саму новину, на що робити акцент тощо. Новини були зазвичай короткими, але найважливіші повідомлення повторювалися багато разів. Обробкою іноземної аудиторії займалися ЮСІС (орган зовнішньополітичної пропаганди США), діяльність яких у роки Другої світової війни була в основному підпорядкована проведенню в життя трьох видів програм: запрошення журналістів у США, пропаганди для місцевого населення

та роботи американських зарубіжних бібліотек. У всіх цих програмах знайшовся прошарок для емігрантів-українців, які осіли в Європі, Канаді й Америці [8, с. 130]. Вони намагалися зрозуміти головні принципи роботи інформаційно-психологічних програм ЮСІС, проаналізувати свій інформаційний простір і навчитися свідоміше підходити до питань інформаційного споживання; усвідомити механізми впливу інформації та перейти до селективного (вибіркового) її сприйняття, навчитися чіткіше виявляти пропаганду, фейки та маніпуляції в інформаційному просторі, щоб не потрапити під їхній вплив. Паралельно вони ознайолювалися із практичними маркерами й інструментами, які мали допомагати їм у цьому. Завдяки програмі запрошення журналістів, радіокоментаторів і громадських діячів для безпосереднього ознайомлення «з американським способом життя» частина емігрантів-українців змогли видати в Америці заборонену в СРСР літературу щодо репресивно-тоталітарного режиму на батьківщині, чим теж сприяли посиленню й активізації ПСО Америки в поневоленій фашистами Європі [8, с. 132]. ЮСІС, які поширювали американські пропагандистські публікації серед місцевого населення, теж користувалися допомогою українських емігрантів, які допомагали поширювати пропагандистські матеріали. Це допомагало нашим співвітчизникам учитися розпізнавати різного виду маніпуляції, щоб не стати їх жертвами. Поряд з оригінальними виданнями, це були журнали та буклети УВІ, що містили статті, витяги з документів, цитати із промов і виступів державних і громадських діячів США. Уся ця продукція розглядалась як дієвий засіб рекламування американського способу життя [8, с. 131]. Також ЮСІС керувало роботою американських зарубіжних бібліотек, послугами яких користувалися українські емігранти, отже, сприяли посиленню американської пропаганди в Європі [8, с. 132]. Нашим співвітчизникам це допомагало дізнатися про механізми та наслідки використання стереотипів і мови ненависті, чим була пронизана атмосфера фашистського поневолення країн Європи. Бібліотечні книги укомплектовувалися довідковою літературою з різних облас-

тей життя США. Більше уваги УВІ приділяло пропагандистській обробці населення союзної Англії. Окрім засилля власне пропагандистської літератури, УВІ вдалося схилити низку англійських видавців до випуску американської літератури. Від урядового видавництва Англії було отримано згоду на перевидання та розголошення багатьох американських документів. Лектори зі США отримали можливість виступати перед широкою аудиторією в Англії [2, с. 321]. На таких лекціях було багато українських емігрантів, які бачили в таких заходах перспективу вдосконалення та самореалізації в умовах війни та від'їзду з батьківщини, прагнули розвивати навички критичного мислення й аналізу інформації [2, с. 358]. Пропаганда, спрямована проти Німеччини, здійснювалася американцями у формі фронтової пропаганди – у вигляді мільйонів листівок, звернених до німецьких солдатів (через солдатів листівки проникали і на територію Німеччини), та у формі кампанії, розгорнутої у пресі, яка завдяки своїй організації та методам психологічного впливу доносила свої ідеї до найвіддаленіших куточків світу [4, с. 175]. Відділ психологічної війни вжив спеціальних заходів для того, щоб вселити кожному німецькому солдату думку, що здатися противнику після того, як він чесно бився в бою, не є ганебним. Такі пропагандистські групи зверталися до супротивника німецькою мовою, змальовували тактичну обстановку, щоб вселити противнику думку про безнадійність становища [3, с. 76]. З метою встановлення правильної лінії пропаганди наприкінці війни американці широко використовували анкетне опитування німецьких військовополонених. Завдання цих опитувань полягало в тому, щоби з'ясувати, як німецькі солдати реагували на донесену інформацію та дезінформацію, простежити, як їх опановує страх у разі правильного психологічного підходу до подання необхідної інформації [3, с. 109]. Більш успішним прийомом пропаганди в період важких боїв було поширення серед противника перепусток безпеки, на яких був підпис Д. Ейзенхауера та надруковано вказівку про те, яким чином німецький солдат може здатися в полон. Ці перепустки закидалися в розташування противника

з літаків і в артснарядах. На них розміщувався скріплений американською печаткою текст німецькою й англійською мовами: «Німецький солдат, який має цю перепустку, використовує її як знак свого щирого бажання здатися в полон. Він повинен бути роззброєний, отримати хороший догляд, їжу і, якщо потрібно, медичне обслуговування та якомога швидше повинен бути виведений із небезпечної території» [8, с. 129].

Висновки

Інформаційно-психологічні операції Америки під час Другої світової війни мали вплив на українських емігрантів. У всіх програмах ПСГО Америки зазначеного періоду знайшовся прошарок для емігрантів-українців, які осіли в Європі, Канаді й Америці. Вони намагалися зрозуміти головні принципи роботи інформаційно-психологічних програм ЮСІС, проаналізувати свій інформаційний простір і навчитися свідоміше підходити до питань інформаційного споживання; усвідомити механізми впливу інформації та перейти до селективного (вибіркового) її сприйняття, навчитися чіткіше виявляти пропаганду, фейки та маніпуляції в інформаційному просторі, щоб не підпасти під їхній вплив. Паралельно вони ознайомилися із практичними маркерами й інструментами, які мали допомагати їм

у цьому. Завдяки програмі запрошення журналістів, радіокоментаторів і громадських діячів для безпосереднього ознайомлення «з американським способом життя» частина емігрантів-українців змогла видати в Америці заборонену в СРСР літературу щодо репресивно-тоталітарного режиму на батьківщині, чим теж сприяла посиленню й активізації ПСГО Америки в поневоленій фашистами Європі. На лекціях американських пропагандистів, які теж були інструментом ПСГО, було багато українських емігрантів, які бачили в таких заходах перспективу вдосконалення та самореалізації в умовах війни та від'їзду з батьківщини, прагнули розвивати навички критичного мислення й аналізу інформації. ЮСІС, які поширювали американські пропагандистські публікації серед місцевого населення Європи, теж користувалися допомогою українських емігрантів, які поширювали пропагандистські матеріали. Це допомагало нашим співвітчизникам вчитися розпізнавати різного виду маніпуляції, щоб не стати їх жертвами. Зазначені вище положення можуть бути використані практично восьмимільйонною армією українських емігрантів сьогодення, які в умовах війни з Росією були вимушені покинути свої домівки й емігрувати до Європи. Проте це питання потребує додаткового дослідження.

Література:

1. Заставний Ф. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. Львів : Світ, 1992. 172 с.
2. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / заг. ред. Є. Скулиша. Київ : КНТ, 2010. 776 с.
3. Інформаційно-психологічне протиборство : підручник / В. Петрик та ін. ; за заг. ред. В. Бедь, В. Петрика. 2 вид., переклад., доп. та перероб. Київ : ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 386 с.
4. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник / Я. Жарков та ін. ; за заг. ред. Є. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
5. Качаруба С. Еміграція з Західної України (1919–1939). Львів : Львівський нац. унів. ім. І. Франка, 2003. 416 с.
6. Кучер В., Потильчак О. Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом Священної війни : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 357 с.
7. Почепцов Г. Інформаційні війни. Новий інструментарій політики. Москва : Алгоритм, 2015. С. 12–15.
8. Невгод А., Мальований О. Пропагандистська робота США у Європі періоду Другої світової війни. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 128–132.
9. Сорокіна О. Доля українських емігрантів у роки Другої світової війни. *Друга світова війна: події, факти, версії* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 24 квітня 2015 р. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 214–219.
10. Петров В. Українські культурні діячі УРСР 1920–1940. Жертви більшовицького терору. Нью-Йорк : Пролог, 1959. 80 с.
11. Петров В. Діячі української культури (1920–1990 рр.) – жертви більшовицького терору // Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Бібл. ф. 3. № 34520. Київ : Воскресіння, 1992. 80 с.

References:

1. Zastavnyi, F.D. (1992). *Ukrainska diaspora: rozselennia ukraintsiv u zarubizhnykh krainakh* [Ukrainian diaspora: resettlement of Ukrainians in foreign countries]. Lviv : Svit. 172 p. [in Ukrainian].
2. Skulysh, Ye.D. (2010). *Informatsiina bezpeka (sotsialno-pravovi aspekty) : pidruchnyk* [Information security (social and legal aspects) : Textbook]. Kyiv : KNT. 776 p. [in Ukrainian].
3. Bed, V.V., Petryk, V.M. (2018). *Informatsiino-psykholohichne protyborstvo : pidruchnyk* [Informational and psychological conflict : a textbook]. Kyiv : PAT "VIPOL". 386 p. [in Ukrainian].
4. Zharkov, Ia.M., Kompantseva, L.F., Ostroukhov, V.V., Petryk, V.M., Prysiazhniuk, M.M., Skulysh, Ye.D. (2012). *Istoriia informatsiino-psykholohichnoho protyborstva : pidruch.* [The history of informational and psychological conflict : a textbook]. Kyiv : Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy. 212 p. [in Ukrainian].
5. Kacharuba, S. (2003). *Emihratsiia z Zakhidnoi Ukrainy (1919–1939)* [Emigration from Western Ukraine (1919–1939)]. Lviv : Lvivskyi nats. univ. im. I. Franka. 416 p. [in Ukrainian].
6. Kucher, V.I., Potylchak, O.V. (2011). *Ukraina 1941–1944: trahediia narodu za fasadom Sviashchennoi viiny : monohrafiia* [Ukraine 1941–1944: the tragedy of the people behind the facade of the Holy War : Monograph]. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova. 357 p. [in Ukrainian].
7. Pocheptsov, H.H. (2015). *Informatsiini viiny. Novyi instrumentarii polityky* [Information wars. A new toolkit of policy]. *Alhorytm*. Pp. 12–15 [in Ukrainian].
8. Nevhod, A.O., Malovanyi, O.O. (2016). *Propahandystska robota SShA u Yevropi periodu Druhoi svitovoi viiny* [Propaganda work of the USA in Europe during the Second World War]. *Molodyi vchenyi*. № 11. Pp. 128–132 [in Ukrainian].
9. Sorokina, O. (2015). *Dolia ukrainskykh emihrantiv u roky Druhoi Svitovoi viiny* [The fate of Ukrainian emigrants during the Second World War]. *Druha svitova viina: podii, fakty, versii : materialy Vseukr. nauk. konf., 24 kvitnia 2015 r. Pereiaslav-Khmelnyskyi*. Pp. 214–219 [in Ukrainian].
10. Petrov, V. (1959). *Ukrainski kulturni diiachi URSS 1920–1940. Zhertvy bilshovytskoho teroru* [Ukrainian cultural figures of the Ukrainian SSR 1920–1940. Victims of Bolshevik terror]. New York : Proloh. 80 p. [in Ukrainian].
11. Petrov, V. (1992). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky* [Central State Archive of Foreign Ukrainians] bibl. f. 3. № 34520. *Diiachi ukrainskoi kultury (1920–1990 rr.) – zhertvy bolshevytskoho teroru*. Kyiv : Voskresinnia. 80 p. [in Ukrainian].